



OPEX

www.opex.ir

mail@opex.ir

پیشهاد اتحادیه «ممنوعیت ترانزیت فرآورده‌های نفتی عراقی (نفتا و گاز و نیل) از قلمرو جاده‌ای جمهوری اسلامی ایران به بازارهای سنتی کشورهای افغانستان و پاکستان» (ویرایش اول)

شناسنامه گزارش:

تهیه شده در واحد پژوهش اتحادیه صادرکنندگان فرآورده‌های نفت، گاز و پتروشیمی ایران

گردآوری: سید محمدمهدی موسوی و آرین نیک خواه

ناظر: احمد معروفخانی، فریدون اسعدی و هادی ابراهیمی

تاریخ انتشار: اسفند ۱۴۰۲



شهادت‌اتحادیه در خصوص "ممنوعیت ترانزیت فرآورده‌های نفتی عراقی (نفتا و گازوئیل) از

قلمرو جاده‌ای جمهوری اسلامی ایران به بازارهای سنتی کشورهای افغانستان و پاکستان

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران، با دارا بودن حدود ۹/۳ درصد از ذخایر اثبات شده نفت جهان^۱ و مزیت نسبی در این صنعت، سهم اندک ۲.۱ درصدی^۲ از ظرفیت پالایشی دنیا را به خود اختصاص داده است. صنعت پالایش می‌تواند طلایه‌دار توسعه صنعت نفت کشور در راستای تحقق اهداف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و تقویت بخش انرژی کشور گردد. از جمله ویژگی‌های صنعت پالایش نفت می‌توان به موارد به‌شرح ذیل اشاره کرد:

- توسعه و اشتغال پایدار و بیشتر
- ریسک سرمایه‌گذاری پایین
- تامین نیاز داخلی فرآورده‌های پالایشی
- کاهش ریسک‌های مرتبط با تحریم
- کاهش وابستگی به گاز طبیعی در تامین انرژی
- تکمیل زنجیره ارزش افزوده و افزایش تولید ناخالص داخلی
- حضور موثر در بازارهای منطقه‌ای و بین‌الملل از طریق صادرات فرآورده‌های نفتی و غیره
- کاهش وابستگی به واردات فرآورده‌های نفتی و جلوگیری از خروج ارز از کشور

به‌طور کلی سه راهکار احداث پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس^۳، پالایشگاه‌های بزرگ و مجتمع‌های پتروپالایشی برای توسعه صنعت پایین‌دستی نفت پیشنهاد می‌شود. با توجه به شرایط فعلی حاکم بر صنعت نفت کشور، در یک دوره کوتاه‌مدت و میان‌مدت، در مرحله اول استفاده از ظرفیت خالی مینی‌ریفاینری‌ها (با رعایت لوازم و جوانب کار) و در مرحله دوم تاسیس مینی‌ریفاینری‌های جدید، از امکان‌پذیری اقتصادی بیشتری برخوردار است.

تفاوت اصلی پالایشگاه‌های بزرگ و کوچک در حجم سرمایه‌گذاری، حجم پروژه و پیچیدگی فناوری است. به‌همین در شرایطی که سرمایه‌گذاری‌های بزرگ شکل نگیرد، احداث مینی‌ریفاینری راهکاری بسیار مناسب و پربازده در راستای توسعه صنعت

^۱ The British Petroleum Company "Statistical Review of World Energy", Page 6, 8 June 2016. Retrieved 23 October 2023

^۲ The British Petroleum Company "Statistical Review of World Energy", Page 9, 8 June 2016. Retrieved 23 October 2023

^۳ پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس (Mini Refineries)، مجموعه‌ای از واحدهای پالایشی کوچک برای پالایش، شیرین‌سازی و برشگیری مواد اولیه (مانند نفت‌خام، میعانات گازی، مخلوط‌ها و سایر فرآورده‌های ویژه و خارج از رنج پالایشگاهی و قابل بازیافت) برای تولید فرآورده‌هایی با ارزش افزوده بالا (مانند نفتا، گازوئیل، نفت کوره و نفت سفید) بوده که در مقایسه با پالایشگاه‌ها با ظرفیت‌های پایین‌تر (کمتر از ۲۰ هزار بشکه در روز) طراحی می‌شوند.



پالایشی کشور توسط بخش خصوصی است؛ صنایع پالایشی بزرگ و همچنین مجتمع‌های پتروپالایشی نیازمند حجم سرمایه‌گذاری بالا و فناوری پیشرفته بوده که مدیریت این نوع پروژه‌ها، در مقایسه با پروژه‌های کوچک‌مقیاس، پیچیده‌تر و پرهزینه‌تر است.

از این رو احداث مجتمع‌های پالایشی کوچک‌مقیاس، به دلیل حجم کم سرمایه‌گذاری مورد نیاز، پتانسیل تامین مالی و بهره‌برداری بیشتر را از سوی بخش خصوصی دارد. فعالیت این واحدها از یک سو موجب تقویت رقابت‌پذیری صنعت پالایش و افزایش تولید فرآورده‌های نفتی شده و از طرف دیگر با تکمیل زنجیره ارزش افزوده با خام‌فروشی مقابله کرده و یکی از مهم‌ترین راه‌حل‌های استراتژیک برای مقابله با تحریم فروش نفت خام است.

در بخش پایین‌دستی نفت در سطح کشور، ۲۲۰ شرکت هیدروکربنی به عنوان پالایشگاه کوچک مقیاس توسط وزارت صمت ثبت شده است که در مجموع دارای ۲۷ میلیون تن در سال پروانه بهره‌برداری از وزارت صمت هستند.^۴ همچنین این شرکت‌ها عامل اشتغال ۲۰ الی ۲۵ هزار نفر به طور مستقیم و ده‌هزار اشتغال غیر مستقیم هستند.

واحدهای مینی‌ریفاینری نقش قابل توجهی در بحث صادرات و ارزآوری برای کشور داشته‌اند. طی ۱۵ سال گذشته، بیش از ۳۰ میلیون تن از محصولات واحدهای مینی‌ریفاینری صادر شده و بیش از ۱۵ میلیارد دلار ارزآوری برای کشور به ارمغان آورده است. در سال ۱۳۹۶ میزان صادرات واحدهای مینی‌ریفاینری قریب به ۰.۵ میلیارد دلار بوده است^۵ و در مجموع سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ این مبلغ از ۲ میلیارد دلار نیز فراتر رفته است.

در برخی از اسناد فرادستی کشور به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در ارتباط با حوزه مینی‌ریفاینری تاکیدات و اشاراتی وجود دارد که به صورت مختصر به آنها اشاره می‌شود.

در بخش سوم (اقتصاد) از بیانیه گام دوم انقلاب، که به مناسبت چهلمین سال انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ صادر شد، وابستگی به نفت و حضور دولت در بخشی از عرصه‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین عیوب اقتصاد کشور عنوان شد. به همین دلیل توسعه بخش پائین‌دستی نفت با استفاده از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی می‌تواند بخشی از راهکارهای رفع این عیوب باشد. در همین راستا، پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس از جمله سرمایه‌گذاری‌های در بخش پائین‌دستی نفت است که هم پتانسیل بیشتری جهت دریافت سرمایه بخش خصوصی را داراست و هم می‌تواند اشتغال‌زایی به ارمغان آورد. علاوه بر این، سیاستی موثر در راستای کاهش خام‌فروشی و وابستگی به نفت است.

در بندهای ۱، ۶، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۱۵ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، که در بهمن ماه ۱۳۹۲ ابلاغ گردید، به صورت مستقیم و غیر مستقیم به توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و مینی‌ریفاینری‌ها تاکید شده است.

علاوه بر موارد بالا، در بند ۸ سیاست‌های کلی برنامه هفتم (ابلاغ شده در شهریورماه سال ۱۴۰۱)، عبارت "افزایش حداکثری تولید نفت خام و گاز طبیعی در میادین مشترک، افزایش ضریب بازیافت در میادین مستقل و افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش در صنعت نفت و گاز" ذکر شده که لزوم توسعه صنایع پایین‌دستی را به دنبال دارد.

بازده سرمایه‌گذاری پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس بیشتر از پالایشگاه‌های نفت بوده و برای تغییر مواد اولیه و تولید انواع فرآورده‌ها از گازوئیل گرفته تا محصولات با فرآورده‌های تولید پیچیده‌تر، انعطاف‌پذیری بیشتری دارند. علاوه بر مقرون به صرفه بودن، این نوع پالایشگاه‌ها برای پاسخگویی به تقاضای محلی (به ویژه در مکان‌های دور افتاده) و بهره‌برداری از خوراک‌هایی خاص (مانند میعانات گازی یا نفت کوره)، گزینه‌ی مناسبی هستند. تمامی این موارد منجر به حضور کارای این نوع پالایشگاه‌ها

^۴ اطلاعات و آمارهای صنایع دارای پروانه بهره‌برداری وزارت صنعت، معدن و تجارت

^۵ اطلاعات و آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران



در عرصه‌های متفاوت اقتصادی شده است. از دست‌آوردهای پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس می‌توان به اشتغال‌زایی مستقیم و غیرمستقیم، ایجاد ارزش افزوده مواد خام در راستای جلوگیری از خام‌فروشی، تقویت نفوذ ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک ایران در کشورهای همسایه (مانند در اختیار گرفتن بازارهای افغانستان و پاکستان)، نقش ویژه در پدافند غیرعامل و غیره اشاره کرد. انعطاف‌پذیری پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس در تولید فرآورده‌هایی با ارزش بالا منجر به افزایش صادرات در یک دهه گذشته شده است.

با توجه به مطالب فوق‌الذکر و نظر به ارزش افزوده حاصل از فعالیت واحدهای مینی‌ریفاینری، آشکار است که تضمین حضور فعال این واحدها، چه در عرصه داخلی و چه در بازارهای صادراتی، امر مثبت و موثر در توسعه اقتصاد کشور و ایجاد روابط تجاری مناسب در سطوح خرد و کلان است.

با تمامی این تفاسیر، رخدادهایی در حال وقوع است که نیاز ویژه‌ای به توجه آن نهاد و سازمان‌های ذی‌ربط دارد.

بیان مسئله

اخیراً ناظر محترم گمرکات استان سیستان و بلوچستان و مدیرکل گمرک زاهدان طی نامه شماره ۱۴۰۲/۱۱۲۳۴۱۶ مورخ ۱۴۰۲/۰۸/۱۶، اعلام کرده است که "از طریق مرز میرجاوه با عنایت به اعلام گمرک پاکستان و محدودیت اعلام شده صرفاً گاز مایع قابل پذیرش می‌باشد". این ازدحام ناشی از ترافیک پر حجم فرآورده‌های نفتی است. پیگیری‌های این تشکل نشان می‌دهد که بخش اعظم این جریان ترافیکی، حاصل از ترانزیت گازوئیل و نفتای عراقی (برش سنگین و سبک پالایشگاه‌های موجود در عراق) است. شدت این ترانزیت به حدی است که بازرگانان و تولیدکنندگان فرآورده‌های نفتی ایرانی نمی‌توانند در آن مرز حتی حاضر شوند؛ چه برسد به فروش محصولات خود به تجار پاکستانی. این موضوع طی نامه‌ی دیگری از سوی ناظر محترم گمرکات استان سیستان و بلوچستان، با عنوان "توقف طولانی‌مدت محموله‌های واصله و سرگردانی رانندگان" توصیف شده است؛ که خود حاکی از شدت بالای ازدحام در گمرکات سیستان و بلوچستان است.

علاوه بر ازدحام در گمرکات سیستان و بلوچستان و عدم اجازه به حضور تولیدکنندگان داخلی، بازرگانان عراقی به‌گونه‌ای هدفمند، نفتای عراقی را با قیمتی بسیار پایین‌تر از بازار جهانی در بازار پاکستان به فروش می‌رسانند. طی بررسی‌های صورت گرفته، قیمت نفتای عراقی تا کمتر از ۲۰۰ دلار نسبت به قیمت بازار جهانی در هر تن است به‌طوری که قیمت این فرآورده عراقی کمتر از قیمت خوراک واحدهای پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس ایرانی می‌گردد که این موضوع باعث از دست رفتن بازارهای صادراتی کشورهای پاکستان و افغانستان می‌شود و کشورهای همسایه با قیمت‌های به‌نسبت پایین‌تر و با استفاده از ظرفیت ترانزیتی ایران در این بازار حضور قدرتمند خواهند داشت که این موضوع، اثرگذاری پیدافند غیرعامل ایران و نفوذ جمهوری اسلامی بر دو کشور افغانستان و پاکستان را کاهش می‌دهد.

علاوه‌بر مطالب مورد اشاره، ترانزیت فرآورده‌های نفتی عراقی به مقصد پاکستان، به‌دلیل ازدحام موجود در مرز سیستان و بلوچستان و دیگر مسائل مهم مرتبط با آن، احتمال وارد شدن آسیب به امنیت ملی را افزایش داده و متزلزل شدن ثبات مناطق شرق و جنوب شرقی ایران را به‌دنبال دارد.

با عنایت به مطالب فوق‌الذکر، این احتمال وجود دارد که پالایشگاه‌های کوچک‌مقیاس ایران که با سرمایه‌گذاری بسیار بالا احداث شده‌اند در صورت ادامه‌ی این روند دچار مشکلات اساسی شوند.



پیشنهاد

با توجه به موارد فوق، آسیب‌های این موضوع باعث از دست رفتن بازار صادراتی فرآورده‌های نفتی ایران در کشور افغانستان و پاکستان می‌شود و همچنین در نتیجه منجر به تعطیلی حدود ۱۰۰ واحد پالایشگاهی کوچک مقیاس می‌گردد؛ لذا با عنایت به مطالب فوق‌الذکر بدینوسیله خواهشمند است دستور فرمایید، "به‌منظور ترانزیت فرآورده‌های نفتی عراقی (نفتا و گازوئیل) از ایران این مجوز ترانزیت تنها از طریق بنادر کشورمان جهت صادرات در دریا و بازارهای بین‌المللی که ظرفیت بالایی دارند صورت گیرد تا تهدیدی برای بازارهای هدف ایران به‌وجود نیاید".

About us

The section of oil, gas and petro-chemistry is the up-most and first industrial vantage of the country and the pivot of the Economy of Iran. Regarding the importance of this section and the need for coordinating and organizing the most active people in the field of production and exporting oil, gas, and petrochemical products, some forethoughtful and job- makers in the private section of the country decided to come together to fight against the threats by using the opportunity of mass intelligence and potentials.

2023 Iranian Oil, Gas and Petrochemical products exports' association All Rights Reserved.

OPEX Publications

Website: <http://www.opex.ir>

Contact information: <http://www.opex.ir/en/aboutus/contactus>